

панорама

Herausgeber:
Andreas Bilinsky
Destouchesstr.33
8000 München 40

Орган незалежної думки

Вітаємо Читачів з Різдвом і Новим Роком. Бажаємо щастя, здоров'я, більше любові, менше ненависті! Редакція "Панорами".

Андрій Білинський

ГЕЛЬЗІНКИ - ВІДЕНЬ

4 листопада 1986 відкрилася у Відні чергова зустріч держав-учасниць "Наради по безпеці і співпраці в Європі", Заключний акт якої підписали держави 1975 р.

Як дійшло до зустрічі держав в Гельзінкі?

Ще в 60-х роках західні політики прийшли до переконання, що т.зв. холодна війна створює небезпеку для культурного світу, нікому ніякої користі не приносить, а може розгорнутися в гарячу атомну війну. Політична конфронтація "західні держави - Радянський Союз" веде у глухий кут. Треба почати нову політику, політику порозуміння, яка довела б зголом до співпраці між капіталістичними й комуністичними державами.

Серед західних політиків знайшлися ідеалісти, які глибоко вірили, що політика порозуміння і співпраці є можливою, й тому взялися розробити "ідеологічну платформу" такого порозуміння. І радянські політики побачили, що холодна війна ніякої користі Радянському Союзові не приносить. Навпаки, для Радянського Союзу є вигідно пошварити з західними промислово високорозвиненими країнами економічні відносини, щоб набути легальним шляхом /а не шпіонажем/ технічні здобутки Заходу, постачати радянські підприємства досконалими машинами тощо. Таке порозуміння, порозуміння в галузі торговельної виміни, радянській системі в ніякому разі пошкодити не може. Та кожне порозуміння, яке відкрило б західним державам ворота до перепачкування в Радянський Союз західних "капіталістичних" ідей, є для Радянського Союзу шкідливим; на таке відкриття воріт радянські політики не могли піти. Отже: політика порозуміння і співпраці в галузі техніки й торгівлі, але політика конфронтації у сфері ідеології, світогляду, гуманістичних наук ітг.

Конференції по безпеці і співпраці в Європі почалися в Гельзінкі з липня 1973 р., продовжилися потім в Женеві від 18 вересня 1973 до 21 липня 1975 і завершилися конференцією в Гельзінкі 1 серпня 1975 р. Саме того дня підписано т.зв. Заключний акт, який є своєрідним моральним /а не міжнародноправовим/ зобов'язанням /самозобов'язанням/ держав, що його підписали. А підписали цей акт 35 держав: всі європейські держави, за винятком Албанії, а крім того США і Канада. По тій лінії зобов'язалися держави на майбутнє виточувати свою політику, намічуючи, що наступна зустріч відбудеться в Белграді 15 червня 1977. З того виходить, що держави не могли дійти між собою до якогось остаточного порозуміння в усіх питаннях і тому передбачили дальші конференції. Після Белграду прийшов Мадрид, ну і зараз Відень. Ці конференції займають не кілька днів, а тягнуться місяцями... і нічого не приносять. як це виказав дотеперішній досвід. Незважаючи на це як Схід так і Захід не думають поривати з тими конференціями, тримаючись погляду, що як довго ведуться розмови, нема небезпеки війни.

Три "кошки"

Заклучний акт складається з трьох частин чи розділів, які в західній пресі /і дипломатії/ називають "кошками".

Кошик I. В ньому знаходяться питання, що стосуються безпеки в Європі.

Тут є "декларація принципів, якими мають керуватися держави-учасниці у взаєминах" /суверенна рівність; пошанування прав, притаманних суверенітетові; нестосування сили або погрожування силою; непорушність кордонів; мирне врегулювання спорів; невтручання у внутрішні справи; пошанування прав людини й основних свобод, включаючи свободу думки, сумління, релігії і переконань; рівноправність і право народів розпоряджатися своєю долею; співпраця між державами; сумлінне виконання зобов'язань по міжнародному праві ітд./.

Кошик II. Тут мова про співпрацю в галузі економіки, науки й техніки і довколишнього середовища; промислової співпраці і проектів загального зацікавлення, транспорту тощо.

Кошик III. Співпраця в гуманітарних та інших галузях. Цей "кошик" складається з таких розділів: 1. Контакти між людьми; 2. Інформація; 3. Співпраця й обмін в галузі культури і 4. Співпраця й обмін в галузі освіти.

Цей третій кошик для українців на еміграції видається особливо важливим, бо ж до Відня прибула з США і Канади українська делегація /точніше - кілька делегатів від різних середовищ: Комісії для прав людини при СКВУ, АБН, Гельзінської групи, УНР/ і в опертю на "третій кошик" намагаються розгорнути політичну діяльність. Про це згодом.

Декларація принципів

Перший розділ першого "кошика" містить у собі "Декларацію принципів, якими держави-учасниці керуватимуться у взаєминах". Вона починається так: "Держави-учасниці, підтверджуючи свою прихильність до миру, безпеки та справедливості і процесу розвитку дружніх взаємин та співпраці визнаючи, що ця прихильність, віддзеркалюючи інтереси і сподівання народів, втілює для кожної держави-учасниці відповідальність за сучасне й майбутнє...; висловлюючи свою загальну прихильність до принципів, які викладені нижче і які покриваються з Статутом ООН..., Заявляють свою рішучість шанувати і стосувати в відносинах кожної із них з усіма іншими державами-учасницями, незалежно від їх політичних, економічних і соціальних систем, як і їх величини, географічного положення і рівня економічного розвитку, наступні принципи, які мають першорядну важливість і якими вони керуватимуться у взаєминах:/тут слідує перелік тих принципів/.

На увагу заслуговує принцип VII "Пошанування прав людини і основних свобод, включно з свободою думки, сумління, релігії і переконань".
Ось його повний текст:

"Держави-учасниці шануватимуть права людини й основні свободи, включно з свободою думки, сумління, релігії і переконань, для всіх незалежно від раси, статі, мови й релігії.

Вони підтримувати й розвиватимуть ефективно здійснення громадянських, політичних, економічних, соціальних, культурних та інших прав і свобод які всі випливають з гідності, притаманній людській особовості, і є суттєвими для її свобідного і повного розвитку.

В тих рамках держави-учасниці визнавати й шануватимуть свободу людини визнавати релігію або віру, індивідуально або разом з іншими, діючи згідно з велінням власного сумління.

Держави-учасниці, на території яких існують національні меншості, шануватимуть право осіб, які належать до тих меншостей, на рівність перед законом, даватимуть їм повну можливість фактичного користування правами людини й основними свободами й таким чином захишатимуть їх законні інтереси в тій галузі.

Держави-учасниці визнають загальне значення прав людини й основних свобод, пошанування яких є суттєвим фактором миру, справедливості й щастя, необхідних для забезпечення розвитку дружніх відносин і співпраці між ними, як і між усіма державами.

Вони постійно шануватимуть ті права і свободи у своїх взаємовідносинах і прикладатимуть усі сили, спільно й самостійно, включаючи співпрацю

в ООН з метою сприяння загальному й ефективному їх пошануванню.

Вони підтверджують право осіб знати свої права і обов'язки в тій галузі: і поступати згідно з ними.

В галузі прав людини і основних свобод держави-учасниці діятимуть відповідно до цілей і принципів Статуту ООН і Загальної декларації прав людини. Вони виконуватимуть також свої зобов'язання так, як вони встановлені в міжнародних деклараціях і угодах в тій галузі, включно м.ін. з Міжнародними пактами про права людини, якщо вони з ними зв'язані."

Ось це все.

Основне політичне питання нашої доби

Питання прав людини задокументоване в найважливіших міжнародних актах, наприклад, в Статуті ООН. ООН прийняла 1948 р. Загальну декларацію прав людини. Всі ці акти носять м.ін. підписи Радянського Союзу. Західні політики звинувачують СРСР в постійнім порушенні прав людини. Знову ж радянська конституція з 1977 р. перелічує права своїх громадян обширніше ніж будь-яка "буржуазна" конституція. Радянський Союз підписав і ратифікував Міжнародні пакти про права людини, щоб тим показати всьому світові, який високий ранг мають права людини в Радянському Союзі. Це сталося тоді, коли не одна західна держава стримується від підписання цих актів, бо підпис зобов'язує до виконання прийнятих зобов'язань. А Радянський Союз "з легкої руки" підписує всі ці пакти, мовляв, вони в Радянському Союзі вже давно "записані" і "загарантовані", якісь проблеми в зв'язку з тим не існують.

Не від речі було б познайомити Читачів з цими "проблемами", зокрема тому, що вони містять у собі долю нашого народу.

"Каталог прав людини"

В усіх згаданих міжнародних пактах й актах знаходиться певний перелік прав людини, званий в міжнародній літературі "каталогом". Хто й коли кодифікував цей каталог? Мимоволі сягаєш думками до часів визвольної боротьби англійських колоній в Північній Америці. В 17 ст. такої англійські філософи як Локк, Гоббс, Блекстоун та ін. розвивали анти- чи післяфеодальну раціоналістичну теорію держави, висуваючи вимоги пошанування державним апаратом прав людини, запровадити рівність усіх станів і скасувати особливі привілеї. Серед їхніх постулатів були такі як виборність урядів та їх періодична зміна, вільні вибори, накладання податків тільки за постановою парламенту, оборона перед самовільними арештами, заборона стосувати жорстокості в кримінальних процесах ітд. Американські колоністи, які хотіли звільнитися від англійського материка, стали проти англійських "окупантів" послуговуватися тими самими аргументами. Вони почали посилатися на "хні природні права, якими вони користувалися ще в "переддержавному стані".

Проголосивши свою незалежність, вони стали перед проблемою організувати свою власну державність. Вже в акті проголошення незалежності 4 липня 1776 р. були натяки на права людини, які шанувати зобов'язана кожна державна влада. Потім поодинокі держави, насамперед Вірджинія, проголосили свої Bill of Rights, в яких знаходився конкретний каталог прав людини. Там м.і. говорилося про те, що всі люди з природи є однаково вільними й незалежними і що вони ще з їхнього переддержавного стану затримали їхні природні права: свободу взагалі, а зокрема свободу сумління і культів, недоторканність власності, право на опір насильству. Їхня свобода є необмеженою у принципі, натомість державна влада в принципі мусить бути обмеженою.

За Америкою і Франція проголосила "декларацію прав людини і громадянина" яка стала французьки "каталогом прав". Почалася епоха лібералізму в державному житті. Прийшла криза феодального устрою з його станами і привілеями. Пришов і економічний лібералізм. Функції державної влади обмежено до мінімуму, вона мала стати "нічним сторожем", себто гарантувати безпеку громадянам, не маючи права вмішуватися в приватну економіку й приватне життя громадян.

В чому суть проблематики прав людини-громадянина?

Ми бачимо, що проблематика прав людини-громадянина стосується відношення: людина-громадянин - державна влада. Хто твердить, що американські революціонери були лицемірами, бо, добиваючися прав людини, толерували одночасно невірність муринів, той свідомо відходить від суті проблематики, яка полягає у становищі державної влади в державі. В абсолютній державі державна влада була необмеженою, "робила, що захотіла"; не був громадян, а були піддані. Державна влада, яка посідає монополію стосування примусу й має до того відповідні засоби /армію, поліцію, суди, в'язниці ітд./ є в стані перетворити людину в безправний і безвольний об'єкт своєї влади. На тому полягає деспотизм.

За США і Францією прийшли переміни в устрою інших країн культурного світу. Поволі й там прийнято конституції, в яких записано основні права і свободи громадян. Та саме записання чи декларування не вистає. Потрібні відповідні правові гарантії, потрібний певний механізм, який створював би ефективні гарантії того, що права і свободи громадян не будуть порушені, а коли часом це станеться, то щоб громадянин мав можливість захистити свої права і свободи. Тут не місце займатися цим питанням, згадаємо тільки, що джерелом влади є народ, який проявляє свою волю у вільних виборах; обрані політики зобов'язані керуватися конституцією; державні закони мусять бути в згоді з конституцією; розпорядження міністрів мусять бути в згоді з конституцією і законами; державна влада ділиться на законодавчу, виконавчу і судову. Ці поділені "влади" себе взаємно контролюють; зокрема незалежними є суди; громадянин має право підняти скаргу проти державного органу, якщо цей порушив його право, в цьому випадку справу розглядає незалежний суд.

Каталоги прав людини-громадянина міняються

Відомо, що лібералізм в економіці з необмеженим правом власності довів з часом до жахливих соціальних явищ: економічні кризи, експлуатація робітників, праця жінок і дітей, необмежений робочий час, безробіття, нужда. Сама негативна охорона прав громадянина через невтручання державної влади у приватне життя громадян показала недостатньою. Від держави стали вимагати також активного втручання в соціальні відносини, щоб охороняти працю, поліпшувати умови праці, розбудувати соціальне забезпечення, впровадити безоплатну загальну освіту. Робітники отримують право організуватися в профспілки, штрайк стає легальним засобом боротьби за права робітників. Незважаючи на це активне вмішування державної влади в соціальне життя, негативна охорона прав громадянина перед нелегальним порушенням прав з боку державної влади, себто гарантії прав громадянина, залишається в силі і творить основу правової держави.

Радянський протиполюс

Еволюція в вільноринкових суспільствах породила різні соціалістичні теорії; їх автори намагалися відповідними проектами переорганізації суспільства усунути існуюче соціальне зло. Найрадикальнішою з тих теорій був марксизм, який проголошує приватну власність на засоби виробництва ворогом людства. З програмою марксизму-ленінізму приходять до влади комуністична партія як передовий загін пролетаріату. Приходить до організації держави на зовсім інших основах. Нас тут цікавить доля прав людини-громадянина в СРСР.

Вже в початках революції проголошено диктатуру пролетаріату, практично диктатуру більшовицької партії, неподільну державну владу, нез'язану жодними законами й моральними нормами. Державна влада, а ніхто інший, диктує закони й моральні норми, керуючись інтересами панівного класу. "Пролетаріатові - писав Ленін - потрібна державна влада, централізована організація сили, організація насильства і для придушення опору експлуататорів і для керівництва величезної маси населення, селянство: дрібною буржуазією, півпролетарями для налагоджування соціалістичного господарства". Ці слова Леніна бувають цитовані в СРСР і сьогодні,

значить і зобов'язують сьогодні. До сьогоднішнього дня принцип централізованої неподільної влади творить основу радянської державної організації.

Інша вихідна точка /ідеологія/

Вихідною точкою марксизму є не "переддержавний стан людини" і її "переддержавні права", а зовсім щось інше. "Щоб жити, люди потребують поживи, одягу, взуття, житла та інших матеріальних дібр. Щоб ці добра здобути, мусять люди продукувати, працювати і творити. Продукція матеріальних дібр творить основу життя й розвитку кожного суспільства". На продукцію /виробництво/ складаються два основні елементи: продуктивні сили і продукційні відносини. До продуктивних сил належать засоби продукції /машини, інструменти, сировина, але й люди, які творять матеріальні добра/. У процесі виробництва, обміну й розподілу дібр люди входять між собою в певні відносини, звані продукційними відносинами. Істотним є питання, в чиїх руках знаходяться засоби продукції. Вони можуть бути приватною власністю певних людей або творити суспільну власність. Коли засоби продукції знаходяться в руках цілого суспільства, є суспільною власністю, тоді продукційні відносини є відносинами дружньої співпраці і взаємодопомоги. Коли ж вони знаходяться в руках приватних власників, тоді про дружню співпрацю робітників не може бути мови, бо ж власники експлуатують робітників. Відбувається постійна класова боротьба, яка остаточно доведе до повного усуспільнення засобів продукції революційним шляхом, як це сталося в СРСР.

Комуністичні ідеологи ігнорували питання прав людини в комуністичному суспільстві. В їхній уяві в тому суспільстві царитиме принцип "від кожного за його здібностями, кожному за його потребами". Всі будуть працювати і вислідами праці по-братерськи ділитися. Людина-індивід розплинеться в суспільстві. Вони не звертали уваги на те, що й у комуністичному суспільстві людина залишиться людиною-індивідом, хоча б з біологічних мотивів: кожний людський організм є індивідуальним, людські здібності й потреби індивідуальними, отже й в комуністичному суспільстві треба підходити до людини індивідуально. А найважливіше: і в комуністичному суспільстві існуватиме проблема відношення держави /суспільства/ до індивіда. Таке суспільство може бути зорганізоване на справжніх демократичних або на деспотичних основах. Та над тим тоді ніхто не застановлявся.

Питання прав людини в Радянському Союзі перейшло свою еволюцію.

Період до 1936 р.

В ніяких державних актах СРСР того періоду не було мови про права людини. Над усім царила ідеологія в інтерпретації більшовицьких лідерів. На думку тих ідеологів у майбутньому комуністичному плановому суспільстві не буде права /воно відомре/, а буде своєрідний "розпис руху поїздів", кожний член суспільства буде порушуватися за тим "розписом руху" /планом/. Право, мовляв, це капіталістична категорія, засіб класового гніту й експлуатації. "Кожний свідомий пролетар знає зараз, або принаймні сотню разів чув про те, що релігія - це опіум для народу. Але рідко хто, мабуть, знає, що право є ще більш отруйним і одурманюючим опіумом для того народу". "Навіщо нам правового регулювання, коли ми маємо ясно усвідомлений класовий інтерес і відповідні технічні засоби для його здійснення".

Це був період найбільшого деспотизму, підмурованого гуманною ідеологією майбутнього комунізму. ГПУ-НКВД розправлялося із справжніми й мними "класовими ворогами" притаманними радянським органам безпеки методами. Зліквідовано мільйони невинних людей!! Не було жодного контролю над сваволею "державної влади".

Сталінська конституція

Глава X сталінської конституції з 1936 р. проголошує "основні права й обов'язки громадян". Це вже був поступ! Ось що сказав у своїй "конституційній промові" Сталін: "Буржуазні конституції звичайно обмежуються записуванням прав громадян, не турбуючись за передумови здійснення тих

прав, за можливість їх здійснення, за засоби для їх здійснення. Говорять про рівність громадян, але забувають, що не може бути справжньої рівності між господарем і робітником, між поміщиком і селянином, якщо перші мають багатство й політичну вагу в суспільстві, а останні позбавлені одного і другого, якщо перші є експлуаторами, а другі експлуатованими. Або: говорять про свободу слова, зборів і преси, та забувають, що всі ці свободи можуть стати для робітничого класу пустим звуком, коли він позбавлений можливості мати у своїм розпорядженні підходящі приміщення для зібрань, хороші типографії, достатню кількість друкарського паперу ітд."

Особливість радянської конституції полягає в тому - говорив Сталін -, "що вона не обмежується записанням формальних прав громадян, але переносить осередок важкості на питання про гарантії тих прав, на питання про засоби для здійснення тих прав. Вона не просто проголошує рівність прав громадян, але й забезпечує її законодавчим закріпленням факту ліквідації режиму експлуатації, факту звільнення громадян від будь-якої експлуатації. Вона не просто проголошує право на працю, але й забезпечує його законодавчим закріпленням факту відсутності криз в радянському суспільстві, факту ліквідації безробіття..."

І справді, ст. 125 конституції СРСР з 1936 р. голосила, що "відповідно до інтересів трудящих і з метою зміцнення соціалістичної системи гарантуються громадянам СРСР свобода слова, свобода преси, мітингів, зборів вуличних походів і демонстрацій. Здійснення цих політичних свобод забезпечується наданням трудящим та їх організаціям друкарень, паперу, громадських будинків, вулиць, пошти й телеграфів та інших матеріальних передумов, потрібних для їх здійснення".

Іншим поступом був провал теорій відмирання права і проголошення існування "соціалістичного права". Його речником став з волі Сталіна Вишинський, проголосивши 1938 р. офіційну дефініцію права: "Право - це сукупність правил поведінки /н рм/, що висловлюють волю панівного класу, встановлених і санкціонованих державною владою, додержування і стосування яких забезпечується державним примусом з метою зміцнити та розвинути корисні та угодні для панівного класу суспільні відносини".

Отже: право - це воля панівного класу, забезпечена примусом.

Післясталінський період

Після ХХ з'їзду партії /1956/ в радянській пресі багато писалося про порушення прав громадян з боку державних органів, звалюючи вину за те на "культ особи" Сталіна. Зреформовано кримінальний кодекс і судочинство, скасовано "особое совещание" ітд. На запит закордонних журналістів Хрушов був заявив, що з терором покінчено, але він може повернутися до масових репресій, коли цього вимагатиме державний інтерес. Таким чином, наступили великі зміни, а все таки кількостеві, а не якостеві. В кримінальному кодексі існує, як і давніше, "гумовий параграф" анти-радянської агітації, під який можна підганяти, що завгодно. Чи в даному випадку була ця агітація, рішає насправді не суд, а слідчі органи КГБ; суд потверджує формально те, що йому КГБ підсуне.

Брежньєвська Конституція

Нова конституція з 1977 р. присвячує великий розділ II "Держава і особа" правам і обов'язкам громадян. В численних своїх виступах Брежньєв підкреслював, що нова конституція не тільки проголошує права громадян, але й їх "матеріально гарантує" /отже повторив фразу Сталіна/. Приклад:

Ст. 44 голосить: "Громадяни СРСР мають право на житло. Це право забезпечується /себто "гарантується"/ розвитком і охороною державного і громадського житлового фонду, сприянням кооперативному та індивідуальному житловому будівництву, справедливим розподілом під громадським контролем жилої площі..."

"Вісті з України" ч. 45, листопад 1986, помістили "міркування" американського кореспондента Майк-а Давідоу-а "Права людини: слова і діла",

де цей кореспондент переказує радянську точку зору й дивується, що в США нема "права на житло", а в СРСР є таке "основне право". Такого права не знають і інші капіталістичні держави. Та пригляньмося тому праву

В США робітник працює і за зароблені гроші винаймає собі житло або будує свій власний дім. В СРСР робітник звертається до відповідних державних установ, щоб йому "приділили" квартиру. Він "має право" на 9 кв. метрів на особу /в УРСР 12 кв. м./. За квартиру він мусить платити, правда, не стільки як в США, але мусить платити. Різниця в тому, що це "право" записано в конституції СРСР, а в США ні. Та таких прав можна наплодити цілу купу. Можна записати в конституції, що радянський громадянин має "право на хліб" і це право забезпечується існуванням державних магазинів, в яких він цей хліб може купити. Або: громадянин має "право на їздження потягами", яке забезпечується існуванням державних поїздів і квитками на поїзд, за які треба заплатити.

Ми бачимо, що це тотальне вимішання всіх понять про конституційні права громадян.

Право на працю

Торкнімося такого права, як право на працю. Нікогта з капіталістичних держав не ввела в себе права на працю. Тому всюди існує безробіття; держави не знають, як з ним справитися. В Радянському Союзі всі люди мають працю. Проте це є особливе право. Держава націоналізувала всі засоби виробництва і встановила продукційну монополію. Приватні підприємства, які конкурували б з державними, не дозволяються. Громадянин не має вибору; він мусить працювати в підприємствах соціалістичного сектора. Для цього сектора укладає держава "народногосподарський план". В цьому плані визначаються не тільки завдання, які в плановому періоді треба виконати, але й засоби виконання планів. Держава не може планувати більше, як на це дозволяють кількість сировини й кількість робочої сили. Держава не може також менше планувати; плани мусять бути згармонізовані з кількістю робочої сили. Коли певна кількість робочої сили не буде в плані узглядна, то вона не має можливості іншої праці, мусить жебрати або вмирати з голоду. Якщо продукційний план згармонізований з кількістю робочої сили, то мусить існувати обов'язок працювати в соціалістичному секторі, бо ж коли цього обов'язку не буде, то заіснують труднощі з виконанням планів. Отож існує право на працю, але й обов'язок праці. Коли я маю на щось право, то це значить, що я можу робити з цього права вжиток або й ні. Та право на працю в Радянському Союзі не означає, що робітник має право вирішувати, чи йому працювати чи не працювати. Коли б він мав право це вирішувати, то тоді можна б було говорити про справжнє право на працю. Та він цього права не має; він мусить працювати, це його конституційний обов'язок.

Все ж таки треба признати, що з точки зору радянського громадянина факт, що він не потребує боятися безробіття, є великим життєвим благом.

Питання гарантій

В сучасних демократичних державах Заходу існують відповідні гарантії прав людини проти нелегальних зазіхань держави, державної влади, державних органів. Вони можуть бути часом малоефективними, але вони існують і дають людині-громадянині можливість боротися за своє право легальним шляхом. Існують різні гарантії: поділ влади, конституційна юстиція, адміністраційна юстиція, незалежність судів ітп. Це ще не значить, що ці гарантії є обов'язковими для всіх держав. Теоретично беручи, можуть існувати ще й інші гарантії. В усіх випадках вони звертаються проти всевладдя державної влади, проти держави. Вихідною точкою є погляд, що держава і державна влада існують з волі людей, а не людина з волі держави.

Коли приглянутися радянським т.зв. матеріальним гарантіям для прав громадян, то легко побачити, що тут йдеться властиво не про гарантії для прав громадян, а про ефективні гарантії для всевладдя держави і держав.

ної влади. Вже сам факт, що радянська конституція говорить не про права людини, а тільки про права громадянина, вказує, що йдеться тільки про права, які походять від держави, які є наслідком приналежності людини до радянської держави, а не про якісь "переддержавні" права. "Теорію права природи" радянський матеріалізм відкидає принципово.

Гарантією всевладності держави є насамперед "соціалістична власність на засоби виробництва у формі державної і колгоспної власності" /ст.10 конституції/. Державну власність називає конституція "загальнонародною себто власністю цілого народу, а не поодиноких громадян і організацій. Ст. 2 говорить про те, що "вся влада в СРСР належить народові", яку ві "здійснює через Ради народних депутатів". Одночасно ст. 6 голосить, що "керівною і спрямовуючою силою радянського суспільства /отже, народу/, ядром його політичної системи, державних і громадських організацій" є партія. "КПРС існує для народу і служить народові", але перед народом не відповідає!! Партія є замкнутою корпорацією. Народ не обирає кандидатів в члени партії. Ради партії поповнюються шляхом кооптації, вона сама добирає собі членів. Партія керує всіма державними і громадськими організаціями, отже й Радами народних депутатів. Таким чином, державна влада спочиває в руках партії, а не в руках "народу" і не в руках громадян.

Ст. 39 каже: "Громадяни СРСР мають усю повноту соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод, проголошених і гарантованих конституцією СРСР та радянськими законами". Та ж стаття каже також, що "використання громадянами прав і свобод не сміє завдавати шкоди інтересам суспільства і держави". Це значить, що про "використання прав" рішає не сам громадянин, а відповідний державний орган /КГБ, прокуратура ітд./. "Громадянин СРСР зобов'язаний оберігати інтереси Радянської держави, сприяти зміцненню її могутності й авторитету" /ст. 62/. Як? Просто: виконувати все, що йому кажуть.

Все це гарантії для непорушності всевладдя держави-партії. Надії, що справи можуть покотитися в кориснішим для громадянина напрямі, давала ст. 58: "Громадяни СРСР мають право оскаржити дії службових осіб, державних і громадських органів...Дії службових осіб, які вчинені з порушенням закону, з перевищенням повноважень і які ущемляють права громадян, можуть бути у встановленому законом порядку оскаржені до суду". На жаль, до сьогодні не появился такий закон. Таким чином, надія, що ця стаття дасть поштовх до введення адміністративної юстиції в СРСР, наразі залишилася надією. За сьогоднішнім станом громадянин має право писати скарги-заяви, адресуючи їх до всіх державних і партійних органів. На них він отримає відповідь, або й ні. Він не має вгляду, хто розглядає його скаргу і як її полагодує. Процесуватися з державою чи з державними органами і службовими особами він не може.

Все це не виключає, що громадяни, які сумлінно виконують свою працю, знайшли себе в радянській системі, йдуть витоптаними стежками й виминають конфліктів із системою, можуть спокійно жити і бути задоволеними. Держава робить великі зусилля, щоб виховати громадян у тому дусі. Такою є дійсність.

Повертаючись до Заключного акту в Гельзінкі

Дипломати з'їхалися до Відня, щоб шукати за можливостями і шляхами до безпеки і співпраці. Заключний акт не ставить вимог до СРСР, а звертається з рекомендаціями, підкреслюючи, що їх недотримання може мати вплив на результати конференції.

До Відня з'їхалися також різні групи емігрантів /росіяни, литовці, латвійці, естонці та ін./. Були й українські групи на те, щоб демонструвати і на пресконференціях переповідати наші жалі. Всі ці групи були "самостійницькими", себто такими, які ставлять собі за ціль розбивати СРСР, робити там революцію ітп. Не зрозуміло, що вони хотіли у Відні досягнути? Нам видається, що треба не демонструвати, а звертатися до урядів держав з відповідними меморіалами. Тільки вони можуть щось зробити. Хто має це робити? В кожному разі не групи, що проповідують революцію і розбивання СРСР. ----- o -----

Віктор Сабаль

До статті п. Сварога в "Українських вістях" з 23 листопада 1986

В статті "Про панораму політичних фантазій" порушив п. Вадим Сварог теми, які торкаються основних проблем українського народу. Тут відповідь п. Сварогові.

I

В. Сварог м.ін. пише: "Прочитавши мої статті про з'їзд советсько-українських письменників /насправді "з'їзд письменників України", отже, українців, росіян та інших національностей - В.С./ Білинський приписав мені заклики до негайного повалення советського режиму. Ні я, ні інші автори "Українських вістей" таких закликів не проголошували. Вони були б марнуванням часу і паперу. Ми розуміємо, що в цей час з різних причин революція неможлива ні в Україні, ні в Росії /браво! п. Сварог! - В.С./ Советський Союз завалиться, згнивши "на корені", внаслідок своїх внутрішніх суперечностей і структурних хиб".

Я не збираюся ставати в обороні п. Білинського, бо він сам може дати п. Сварогові належну відповідь. Ради правди треба згадати, що твердження п. Сварога, що "Білинський приписав мені заклики до негайного повалення советського режиму" не тотожне із текстом статті Білинського в ч. ІО-ІІ "Панорами". Білинський писав: "Задумуючись над тим, чи виступ на з'їзді /письменників - В.С./ приведуть до якихось змін, він /себто п. Сварог - В.С./ приходять до висновку, що тільки зміна режиму та прихід до влади патріотів, національно-свідомих елементів нашого народу можуть змінити ситуацію. Іншими словами, продовжує Білинський, нема найменшого глузду займатися в УРСР політикою малих діл, бо вона до нічого не доведе. Треба повалити систему й відбудувати самостійну Україну; тоді всі проблеми будуть автоматично поладжені. Як повалити систему? хто це має робити? На це нема жодної відповіді".

Також не зовсім згідне з правдою в "Українських вістях" нема "закликів до повалення советського режиму". В ідейно-програмових та поточно-політичних тезах-резольюціях Дев'ятого з'їзду УРДП з 25/26 травня 1985, опублікованих в "Українських вістях" з 23 червня 1985, є дуже часто мова про "революційно-визвольну боротьбу" для повалення СРСР, а п. Вадим Сварог є одним із визначних лідерів УРДП. Ось кілька прикладів.

В загальних тезах до 40-річчя УРДП в точці I сказано: "Від часу народження в ініціативній стадії 1945 р. і протягом свого 40-річного шляху діяльності УРДП була і залишається /підкреслення мої - В.С./ надалі партією нового типу, партією національного визволення та будівництва самостійної державності України".

Якщо УРДП є партією національного визволення України, то для думаючих людей це означає, що УРДП веде боротьбу за визволення України або принаймні підготовляє цю боротьбу. Бо ж визволення не впаде з неба, не прийде з ласки якихось містичних визволителів.

В точці 2 написано: "Маючи своєю головною програмовою метою здобуття волі й незалежності українського народу у своїй власній державі, УРДП, як партія демократична, вважає..."

В точці 3 записано: "Як партія боротьби за українську незалежну державу з демократичним ладом у ній, УРДП свідомо того, що це означає боротьбу за цілковиту, отже революційну зміну сучасного стану тоталітарної неволі українського народу під владою советсько-комуністичної партії, у протиставленні якій сама ідея демократії є революційною, що вимагає також революційного шляху боротьби за неї".

Дозвольте, п. Сварог, спитати Вас, як слід розуміти "революційний шлях боротьби" або "боротьба за цілковиту, отже революційну зміну сучасного стану"? Чи це тільки гра фраз, які не являють собою чогось конкретного, а є тільки прикрасою політичної програми УРДП? Та ще до того мова йде про революційну зміну сучасного, а не майбутнього стану, отже, революційна боротьба сьогодні?!/.

В розділі "До питань міжнародно-політичного становища в сучасному сві-

ті", в точці 4 записано: "Як революційна партія, яка вважає, що в умовах советсько-комуністичного тоталітаризму саме революційний шлях боротьби за досягнення українських визвольно-державницьких цілей єдиний!" Тут ідеться не про безвідповідальні фрази якихось авантюристів з "блисучого відокремлення", а про основи дій УРДП!

В інформаційній примітці /"Укр.вісті" з 23.6.1985 стор.3/ сказано ясно і недвозначно: "Цей документ є своєрідною програмово-політичною декларацією УРДП, що має бути платформою партії на наступний період діяльності". А платформа - це ніщо інше як конкретна програма діяльності партії, отже, "революційна боротьба за визволення України".

В цій самій точці підкреслюється ще раз революційна боротьба: "...тому в своїй політичній діяльності в західно-демократичній частині світу УРДП орієнтується тільки на ті антикомуністичні демократичні сили, які рішуче протиставляючись советському агресивному імперіалізму, ставлять ставку не на атомну ядерну світову війну, а на підтримувану з Заходу внутрішньо-підсоветську визвольно-революційну боротьбу поневолені советською імперією народів". І тут ставка на "внутрішньо-підсоветську визвольну революційну боротьбу". /Невідомо тільки, хто ці демократичні сили Заходу, що підтримують визвольно-революційну боротьбу, і де? в Україні? Росії? Грузії?/.

В розділі "До питань внутрішньо-політичного становища в Советському Союзі" записано: "І саме у сфері національного життя національно поневолених у Советському Союзі народів, якими є всі, крім російського, національно вивищеного понад іншими народами, найбільш загостреними є всі три - політичний, економічний і духовий - аспекти того кризового стану, який створює в Советському Союзі передумови також для розвитку потенційно революційних сил опору системи". А в точці 7 того ж розділу сказано: "...політичні, економічні й духові елементи перманентного /а не потенційного! -В.С./ кризового стану советської тоталітарно-комуністичної системи...становлять собою суму тих субстанційних підстав для майбутньої антикомуністичної й антиколоніальної революції за соціальне і національне самовизволення народів Советського Союзу, що є головною передумовою зокрема української визвольної революції". І далі "Але реальність і час такої революції залежить від виникнення відповідної революційної ситуації, що звичайно буває лише наслідком збігу сприятливих для цього внутрішніх і зовнішніх обставин, яких нині нема /травень 1985/, але яких ще у наступних 80-х роках не можна виключати". /Який же геніальний аналіз!/. Якщо визвольна революція можлива вже в другій половині 80-х років, так логічно, що треба її підготувати; підготувати мусила б революційна партія УРДП, бо ж без підготовки революції здійснити не можна. Та мабуть ідеться тут тільки про вербальну декларацію революційного зриву, а підготову й переведення революції залишає УРДП для "революційних сил на Батьківщині", а це, пробачте, чиста фікція!

Точка I п'ятого розділу постанов з'їзду говорить про "ідейно-політичне співдіяння з тими силами внутрішньо-визвольного руху в Україні, що є революційним...". На думку автора постанов з'їзду УРДП ці сили існують. Хто ж вони? Де вони? Мабуть, ідеться тут про "дисидентів". На мою думку дисиденти - не революціонери; вони ж не ставили собі за мету національне визволення шляхом революційної боротьби; вони реалісти і не живуть в безпечному заплілі Заходу. Дисиденти - це насамперед правозахисний рух у межах Радянського Союзу. Хоч вони не революціонери але справжні герої, цвіт української нації. Та на превеликий жаль дисидентський рух здушений КГБ в 70-х роках.

Розмір цієї статті не дозволяє продовжувати приклади оцінки революційної фразеології. Та п. Сварог напевно має постанови з'їзду УРДП під рукою і може переконатися, що ще 1985 р. була ставка його партії на революцію та революційні сили в Україні. Коли ж п.Сварог сьогодні пише, що революція там зараз неможлива і писати про неї це справді марнування часу й паперу, то лідери УРДП повинні перевірити свої погляди з 1985 р. та перевести реалістичний аналіз ситуації в Радянському Союзі.

II

Чистою і безпідставною фантазією п. Сварога є твердження, що "советський режим завалиться, згнивши на корені". Не сказано тільки, як він завалиться! На мою думку таке твердження несерйозне й безвідповідальне. Розвал СРСР і розвал сталінської системи може прийти внаслідок:
а/ воєнного конфлікту та перемоги держав НАТО; б/ мілітарного пучу; в/ успішної революції не тільки неросійських народів, але й /і то в першу чергу/ російського народу в центрі імперії.

Чи реалістичні такі варіанти розвалу СРСР? Щодо першого варіанту, то обстановка сил у світі зараз така, що воєнний конфлікт неможливий. Атомна війна - в цьому всі згодні - принесла б загибель сотням мільйонів населення не тільки обох антагоністичних блоків, але й інших народів, а не визволення, хіба що вдалося б розбудувати ефективну оборонну мережу проти ядерних ракет, а це покищо пісня далекого майбутнього.

Другий варіант. Якщо криза економіки в СРСР довела б справді до безвихідної ситуації, тоді не виключене, що патріотичний російський генералітет в центрі на чолі з якимось популярним маршалом спроможний був би розстрошити Політбюро, Центральний Комітет, КГБ та інші ключеві центри влади СРСР. Не можна забувати, що армія в Радянському Союзі є самотнім могутнім елементом естаблішменту, який незаплямлений участю у сталінських злочинах та ославлений перемогою над фашизмом!

Автоматично насувається питання про можливість неросійських націй "спити свою печеню", використовуючи пуч мілітаристів, та усамостійнитися від Москви, та чи цей патріотичний російський генералітет добровільно забереється до розчленування імперії? Чи цей генералітет разом з російськими патріотичними й антикомуністичними елементами погодиться на творення самостійної України, Білорусі, Грузії ітд.? Навряд! А якщо б перемогла відновлена концепція єдиної невідомої, то чи матимуть силу самостійницькі елементи неросійських народів, а особливо найбільшої української республіки, встоятися перед домінуючими російськими силами включно з тими 13 мільйонами росіян, що живуть в Україні, головню в великих містах?

Ще одно питання: коли дійшло б до мілітарного перевороту в Москві і до створення тимчасового уряду, то яке становище займуть держави НАТО? Чи ці представники "вільного світу" будуть настоювати на створенню самостійних неросійських держав і тоді будуть переперти свої домагання мілітарною силою? Чи неросійські республіки матимуть силу зорганізувати свою армію в розмірах, які дозволили б успішно ставити опір російським арміям? Тут дозволені сумніви з різних причин!

Якщо йдеться про третій варіант - можливість революції, про що так обширно говориться в постановах з'їзду УРДП з 1985 р., то це справді фантазія емігрантських "політиків"/"літературників"/, а не серйозний аналіз ситуації в СРСР і у світі. Щоб перевести таку революцію, треба певних передумов: невдоволення широких мас населення себто революційна ситуація, існування добре зорганізованого революційного центру, мережа зорганізованих революційних кадрів на території цілого СРСР з контактами до революційних елементів армії, якщо такі існували б, доступ до арсеналів зброї ітд., ітд. Зараз немає в Радянському Союзі революційної ситуації, в якій маси рішилися б на криваву розправу з гнобителями, немає революційного центру, немає й інших передумов. Революційна ситуація існує хіба на язиках емігрантських політиків. Хто говорить про революцію народів в СРСР, той обдурює самого себе та інших. Ці політики в затишних кімнатах попивають вино, а для народу проповідують воду, революційну. Це суцільна тарабанщина.

Одинокий можливий шлях

На думку автора цих рядків існує для українського /та інших народів/ народу одинока альтернатива покращання своєї долі. Це еволюційний шлях через основні економічні реформи зцентралізованої і тому малопродуктивної економіки. За цими реформами придуть автоматично політичні та суспільні переміни, які можуть призвести до побільшення прав та ролі союзних республік в усіх сферах життя.

Реформи, які започаткував Горбачов, викликані необхідністю оздоровити економіку, яка знаходиться в застою, а якщо йдеться про високу модерну техніку, то тягнеться у хвості технічно розвинених країн США, Японії, Німеччини та ін. Не від речі було б зазначити, що нема гаранті що започатковані Горбачовим реформи будуть здійснені. Вирішальним є не сама добра воля Горбачова, а факт, що в СРСР існують сильні антиреформістські сили, консервативні сили, які є проти будь-яких реформ, про що ми вже писали в "Панорамі". Важливу роль грає також міжнародна ситуація. Незважаючи на те, що доля реформ ще невідома, реформи в СРСР є зараз найреалістичнішою перспективою для нашого народу. Іншої альтернативи покищо нема.

----- o -----

До єврейсько-українських відносин

Редактор "Панорами" отримав від п. Якова Сусленського листа з 6/10/86, в якому п. Сусленський м.ін. пише таке:

"...Я з Вами повністю згоден в тому, що відносини між євреями і українцями повинні бути ширими, а це вимагає від нас не перекручувати історичної правди, не замовчувати мерзенності і не нівелювати історію. Я вже багато років добиваюся від українців заяви, публічно подані до відома на багатьох мовах, з осудом погромів в Україні, сьогоднішніх антисемітських публікацій і з визначенням нового курсу у стосунках між нашими народами, виходячи з міркувань людськості і національних інтересів обох народів. На жаль, такої групи відважних, чесних і ширих людей серед українців діаспори покищо не знайшов. Є окремі смілі і порядні люди...Та вони ще не об'єднались у групу..."

В серпні ц.р. повідомила українська преса на еміграції, що паризький Комітет проти знеславлювання українського народу за підписами Л.Плюша та В. Миколенка вислав листовний протест до редакції єврейського журналу "Енформасіон Жуів", який опублікував був статтю проти С. Петлюри. В цьому протесті г.д.ис. і вимагається речовими аргументами виказати, що С. Петлюра не був антисемітом, навпаки, вони наводять факти, які показують, що С.Петлюра позитивно ставився до єврейської меншості в Україні й був видав заклик до вояцтва проти погромів. Редагуючи цей протест, підписані заявляють - і це хотіли б ми підкреслити -, що вони беззастережно засуджують погроми. Це є щось нове на еміграційному горизонті. На жаль, в ньому появляються також брошури з негативною оцінкою євреїв. Важко зрозуміти цих людей, що видають такі брошури.

----- o -----

Лист до Редакції

Від одного з Читачів з американського континенту ми отримали листа /2/12/86/, в якому він м.ін. пише:

"Прочитавши всі матеріали, в мене залишається все таки одне до Вас питання, на яке дуже прошу дати відповідь-вияснення в наступному числі "Панорами".Мабуть, починаючи з 30-х років а на шестидесятниках кінчаючи, у великій більшості діячі української культури /радянської/ чітко, а може й зовсім не наголошували і не піднімали питання самостійності. А все таки їх арештовували, засилали і навіть розстрілювали. Як це пояснити? Знаю, що це питання турбує не одного українця не-націоналіста."

Наша відповідь. Цій темі ми присвятимо основну статтю в наступному числі "Панорами".

Шановні Читачі! Не забувайте, що "Панорама" появляється на кошт самого видавця. За датки на пресфонд будемо вдячні. Найкраще вкладіть банкнот в конверт і вишліть на адресу видавця. За всі дотеперішні датки шире спасибі!